

Desigualtat, exclusió i moviments socials

Una mirada des d'Espanya

JESÚS SANZ

Madrid, Espanya

L'any que comença es caracteritza per un contrast notable: mentre es succeeixen els discursos governamentals i de les elits econòmiques parlant de "recuperació econòmica" i de "final de la crisi", ens trobem un panorama social dominat per una forta fractura social que no sembla que hagi de remetre. Per a una bona part de la societat, la pobresa s'ha convertit en crònica, augmenten els aturats de llarga durada que corren el risc de convertir-se en "aturats estructurals", les formes d'exclusió s'han diversificat, la feina que s'està creant és molt precària, la manca d'oportunitats és la coordinada que caracteritza el futur dels més joves i hem assistit a un important retrocés dels drets socials.

Tot això està consolidant un nou model social que podem caracteritzar de creixement amb subdesenvolupament. Aquest model seria el resultat de la convivència entre una mena de recuperació basada en alguns indicadors macroeconòmics amb l'existència d'una societat més desigual, amb més precarietat, menys drets i més exclusió social.

Els moviments socials davant la desigualtat

En aquesta realitat marcada per l'empobriment i la precarització, hem de preguntar-nos quin és el paper que estan ocupant els moviments socials davant d'aquesta realitat i, molt especialment, els moviments sorgits després del 15-M o "revolució dels indignats". El 15-M va significar fonamentalment dues coses. D'una banda, l'obertura de la politització a àmplies capes de la societat que fins llavors no s'havien interessat per la política. De l'altra, aquest moviment va suposar la impugnació i el rebuig a la interpretació que des de les elits polítiques i econòmiques s'estava donant a la crisi, en què es presentava com una conseqüència "d'haver viscut per sobre de les nostres possibilitats" i on, sota el

mantra de “no hi ha alternativa”, es presentaven com a inevitables les retallades socials i la renúncia a drets socials adquirits.

Com a conseqüència d’aquest procés, els moviments socials després del 15-M s’han vist notablement enfortits en el seu intent de constituir-se en una resposta organitzada de forma col·lectiva davant la crisi i en convertir-se en una mena de contrapoder davant la nova onada de mercantilització i privatització de béns i serveis que anteriorment estaven tancats al mercat en àmbits com la sanitat, l’educació o els serveis públics.

Juntament amb aquest fet, una de les característiques més rellevants dels moviments post 15-M és que no centren la seva actuació únicament en la presentació de demandes davant les institucions, sinó que també realitzen actuacions concretes que tracten de donar una resposta directa a aquelles persones que estan patint més profundament la crisi en àmbits com els desnonaments, l’exclusió del sistema sanitari o la manca d’aliments. Alhora, aquests moviments s’han convertit en un interessant laboratori d’innovació social que, inspirant-se en l’economia social i el cooperativisme, en múltiples casos cerca lluitar contra l’exclusió amb iniciatives com les monedes socials i complementàries, les xarxes d’intercanvi i de reutilització d’objectes o el consum col·laboratiu.

D’altra banda, una part ha anat evolucionant fins a donar el salt al terreny institucional assajant noves formes de participació com es va poder observar amb el sorgiment de diferents partits-moviments a les passades eleccions municipals.

Així doncs, es podria dir que en quatre anys s’ha consolidat una radiografia social paradoxal: la societat està mobilitzada, polititzada i conscient de la realitat, mentre que l’esquerra social ha assolit nivells insuportables.

Això no obstant, una mirada més atenta a aquests moviments ens permet realitzar alguns apunts en relació al tema de la desigualtat. Si ens fixem en aquelles temàtiques que han generat més atenció aquests anys, es pot observar que les mobilitzacions que més suport social han tingut han estat les diferents “marees” en defensa dels serveis públics. En contrast, altres àmbits també afectats per les retallades com el desmantellament dels serveis socials han tingut una resposta social molt menor. D’aquesta manera, si es té en compte que en aquests moviments han predominat els joves de classes mitges urbanes i que, tot i algunes excepcions, els sectors populars i altres sectors més empobrits hi

han tingut un escàs paper protagonista, es pot afirmar que aquells àmbits que han tingut més resposta social han estat aquells que han afectat més directament les bases que conformen els moviments i que no necessàriament es corresponen amb aquelles retallades que més afecten les persones en situacions de més vulnerabilitat i en risc d'exclusió.

D'aquesta forma, les temàtiques que guarden una relació més directa amb la desigualtat, la pobresa i l'exclusió social no sempre ocupen un lloc central ni han merescut una atenció específica dins de les mobilitzacions que s'han produït dins del cicle de protestes iniciat després del 15-M. Més aviat, han estat les temàtiques de caràcter més transversal com la defensa de la salut i l'educació pública davant les polítiques de retallades les que han tingut més suport social. Un bon exemple d'aquesta qüestió el trobem, per exemple en la major receptivitat social que ha tingut la "Marea Blanca" i les seves mobilitzacions en defensa de la sanitat pública en relació al Real-Decret llei 16/2012 que suposava un profund canvi en l'atenció sanitària en trencar amb la lògica de considerar-la com un dret universal que assisteix a qualsevol ciutadà.

Això no obstant, s'ha d'assenyalar que aquests moviments sí que estan tenint una mica més de ressò a l'hora de cridar l'atenció sobre l'augment de la pobresa i la desigualtat i demandar la necessitat d'implementar una agenda social que faci front a aquesta situació des de l'àmbit polític.

Moviments socials i canvi social

Més enllà de la reflexió sobre les demandes incorporades en els moviments socials a l'agenda política en relació a la desigualtat volem fer unes darreres reflexions sobre el canvi social i les vies per aconseguir-lo.

Els darrers mesos, i arran de la participació de bona part dels activistes d'aquests moviments en diverses experiències electorals en l'àmbit municipal, ha estat molt present el debat sobre les possibilitats de transformació reals existents a través de l'àmbit institucional.

Això no obstant, a l'hora de pensar el canvi social en el context actual és fonamental tenir en compte una qüestió. El concepte de considerar l'estat com l'eix vertebrador més important de les relacions econòmiques i socials avui està molt debilitat com a conseqüència del divorci que s'ha produït entre el poder i la política: el desplaçament del poder vers unes esferes financeres que operen en

un àmbit global i la crisi de les institucions representatives, atrapades en un context encara territorial o nacional on cada vegada més aspectes escapen al seu àmbit d'actuació.

Essent conseqüents amb aquesta visió, es pot afirmar que el canvi institucional és necessari però no pas suficient per a la transformació social, i que aquesta només serà possible com a conseqüència de l'obertura de processos socials que, anant més enllà d'allò institucional, estiguin encapçalats per la ciutadania organitzada com a palanca de canvi. D'aquesta forma, el paper dels moviments socials seguirà essent fonamental en la denúncia de les injustícies i la incorporació de la qüestió social al debat polític, el control de l'àmbit institucional, en la politització de la societat i en la posada en marxa de noves iniciatives socials.

I és que el canvi social s'ha de concebre com un procés interrelacionat de múltiples activitats col·lectives coordinades a nivell social en diferents àmbits: l'àmbit institucional, però també l'àmbit de la reivindicació, el sorgiment d'alternatives d'economies socials i al servei del bé comú, de consum responsable, etc.

Amb això, més enllà de la dimensió institucional, vull destacar la importància que té el qüestionament de l'hegemonia neoliberal des de les iniciatives alternatives col·lectives i des de les pràctiques quotidianes. És en aquest àmbit on tots tenim una responsabilitat per contribuir a un altre món millor que ja està essent possible de la mà de la ciutadania organitzada que fa possible que moltes iniciatives socials estiguin sorgint.